

SOMOGYI Alfréd¹:

„Úgy veszem, hogy itt jártak...” *Egy elmaradt püspöki látogatás margójára*

Abstract. “I Take It as If They Were Here...”

A Side-Note on a Cancelled Episcopal Visitation

The study examines a letter which has extraordinary importance for the Reformed community in Czechoslovakia. It was written on behalf of President Tomáš Garrigue Masaryk to the bishops of the Reformed Church in 1922. At that point in history, the Hungarian Reformed people, who came under the new rule of an entirely new state, Czechoslovakia, were able to form their new ecclesiastical dioceses. However, an independent Reformed Church of Czechoslovakia had not yet been proclaimed since they were not able to convene a synod. The leaders of the church tried to make use of all kinds of political connections to serve the need of the church. Therefore, they initiate a meeting with President Masaryk, who was having a holiday in Kistapolcsány (Topolčianky) during the autumn of 1922. All preparations made seemed to be organized well and go smoothly, even the lobby executed in the political arena indicated that the much-expected meeting would take place. However, the audience was cancelled by the office of the head of the state during the very last meeting. This study investigates the preparations of the meeting, tries to assess on the basis of historical sources its assumed significance, and offers a reflection about the possible reasons why the hearing had been cancelled.

Keywords: Czechoslovakia, Reformed Church, ecclesiastical policy, audience of the president of the state, state and church relations, Tomáš Garrigue Masaryk, István Pálóczi Czinke

¹ A felvidéki Apácaszakállas református lelkipásztora, a komáromi Selye János Egyetem Református Teológiai Karának tanára, jelenleg a kar dékánja. Egyházjogász, egyháztörténész. E-mail címe: somogyia@ujs.sk.

1. Bevezetés: az ominózus levél előzményei

1922-ben, négy évvel az impériumváltás és két évvel a trianoni békediktátum után, a Csehszlovákiához csatolt felvidéki reformátusság még mindig nem tudta létrehozni önálló, országos egyházát. Az egyházkerületek már megalakultak, és a hivatalban lévő rangidős püspök – Pálóczi Czinke István rimaszombati lelkész – a konvent elnökeként képviselte a református egyházat az állami hivatalok felé, így a köztársasági elnök prágai irodájával is kapcsolatban állt. A református egyház vezetői kicsit jobban bíztak Tomáš Garrigue Masaryk csehszlovák államfőben, mint a pozsonyi minisztériumi hivatalnokokban. Ennek két oka lehetett. Az egyik protokolláris: ezek az egyházvezetők még nem szoktak hozzá a köztársaság közigazgatásához, és a régi, monarchiai rend szerint a köztársasági elnökhöz kötötték a császári jogköröket, főleg azokat, amelyek az egyház legfelsőbb felügyeleti jogát érintették. A másik pedig egy „személyes” ok lehetett. Balogh Elemér, a Dunáninenni egyházkerület püspöke jól beszélt angolul, és amikor Masaryk elnök amerikai feleségével együtt 1921-ben Pozsonyban járt, az elnöki díszbédre meghívták a református püspököt is, sőt az elnök felesége mellé ültették, hogy legyen valaki, aki az amerikai származású elnökfeleséggel el tud beszélgetni...

Nem nevezhetnénk élénknek az egyházvezetés és az elnöki iroda levelezését, de azért volt némi előzménye a tanulmányunk tárgyát képező ominózus levélnek.

1.1. A püspöki hivatal és az elnöki iroda levelezése

Az egyház már 1920-ban segítséget kért az államfőtől. Pálóczi Czinke István Masaryk elnök közbenjárását kérte² a lelkészözvegyek és -árvák segélyezésében és a lelkészek és tanítók államsegélye ügyében, mivel a református egyház 1919-re és 1920-ra egyetlen fillér államsegélyt (kongruát) sem kapott a csehszlovák államtól. A püspök azzal érvelt, hogy a reformátusok a köztársaság egyenjogú polgárai, nekik is jár az, ami minden más felekezeten megillet. Egy héttel később meg is jött a válasz³ Prágából, hogy az elnöki iroda továbbította a kérelmet Pozsonyba, az illetékes minisztériumhoz.

² Pálóczi Czinke István 1920. december 6-i sürgönye Tomáš Garrigue Masaryk államfőnek. Dunáninenni Egyházkerület Levéltára 175/1920; Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára, Pápa (a továbbiakban: DREL) 1.2. fond.

³ Az elnöki iroda 1920. december 13-án kelt német nyelvű levele (ikt. sz.: Č.R. 17.886/20). DREL 1.2. fond.

Egy személyes prágai látogatás is kilátásban volt 1921 januárjának első felében, de ez elmaradt, mivel ekkorra még nem alakult meg a Dunáninnyi és a Kárpátaljai egyházkerület.⁴

Majd a zsinattartás kérdésében is az elnöki irodával állt levelezésben a konventi elnök. Már 1921-ben tervezte a református egyház a zsinatot, de ez nem jött össze. Ugyanez volt a helyzet 1922-ben is, amikor is Pálóczi Czinke István püspök és Lukácsi Géza főgondnok a konvent lelkészi és világi elnökeiként így fogalmaztak a felterjesztésében: „mivel a zsinat engedélyezés mélyen tisztelt Elnök úrnak, mint a köztársaság fejének hatáskörébe tartozik, ezért fordulunk mély tisztelettel Elnök úrhoz, kegyeskedjék ezen tervezett zsinatunkra, melyet Léván 1922. október 8-án kezdődőleg akarunk megtartani, mely zsinatunkon egyetemes egyházunkat 40, felerészben lelkészi, felerészben világi tag fogja képviselni – engedélyt adni”.⁵ A válasz a pozsonyi iskolaügyi minisztériumtól érkezett,⁶ s ebben a csehszlovák államhatalom az 1790. évi XXVI. törvénycikkre hivatkozva kérte felterjeszteni a zsinat résztvevőinek pontos névsorát. A zsinat 1922-ben is elmaradt.

Közben az egyház – az elszenvedett sérelmei miatt – megfogalmazta a maga memorandumait, amelyeket ugyancsak az elnöki irodához is felterjesztett. Az ezekre kapott válasz egybecsengett az eddigiekkel. Az elnöki iroda minden esetben jelezte, hogy a zsinattartásról, a nyelvhasználatról, a református egyházzal szembeni sérelmekről, a lelkészi fizetések rendezéséről, valamint az iskolai követelésekről szóló memorandumok az elnök úr elé terjesztettek és „az ő megbízásából az abban foglalt panaszok és kívánságok megfontolás és további intézkedés céljából a közoktatási minisztériumhoz utaltattak át. A zsinat egybehívásáról alkotmányszerűleg a kormány fog dönteni.”⁷ Az eddigi levelezés rövid áttekintéséből is látszik, hogy az egyházvezetés a prágai elnöki irodához fordult, az elnöki iroda viszont minden beadványt a pozsonyi minisztériumba tett át.

⁴ Ez a történelmi Dunántúli egyházkerület Csehszlovákiához csatolt részén jött létre. 1921. január 27-én mondta ki a kerületi közgyűlés az egyházkerület megalakulását és a tisztviselők megválasztása, hivatalba lépése és Balogh Elemér püspök beiktatása 1921. június 22-én történt.

⁵ A konvent elnökségének 1922. május 17-én kelt levele a csehszlovák köztársasági elnökhöz. DREL 1.2. fond.

⁶ A Népművelési és Iskolaügyi Minisztérium 1922. szeptember 29-én kelt, 97510/22 ikt. sz. levele Pálóczi Czinke Istvánnak. DREL 1.2. fond.

⁷ Az elnöki iroda 1922. szeptember 8-án kelt, Z.D.4923/22 ikt. sz. levele a Konvent Elnökségének. DREL 1.2. fond.

Így érkezünk el az 1923. évhez, amikor is, végre, június 17-én Léván megnyílt a református egyház alkotmányozó zsinata, és megalakult a Szlovenszkói és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyház.⁸ A zsinaton elfogadott törvénytárat azonban a *ius supremae inspectionis* elve alapján ugyancsak jóvá kellett hagyni az állammal. Az egyházvezetés természetesen a prágai elnöki irodába terjesztette be a törvényeket és értetlenkedve fogadta a pozsonyi minisztériumtól kapott választ, hogy szlovák nyelven és 17 példányban terjessze be az egyház törvénytárát a minisztériumba. Elindult egy hosszadalmas folyamat a törvények állami jóváhagyása ügyében, amelynek voltak olyan érdekességei is, amikor az egyház azzal érvelt, hogy a zsinat magyar törvényeket fogadott el, így nem áll módjában szlovák fordítást betervezni, mert nem azt fogadta el a zsinat. A minisztérium fordítottan le magának szlovákra a magyarul betervezett törvényeket, de az egyház azt kéri, hogy a törvénytár elfogadása esetén a református egyház törvényei magyarul és németül jelenjenek meg a közlönyben, mivel a magyar változat lesz az egyházban a hivatalos. Ezek után nem meglepő, hogy a református egyház törvénytárát 1938-ig, Csehszlovákia megszűnéséig, nem fogadta el a csehszlovák állam. Az 1923. évi lévai zsinat után azonban elindult egy intenzív egyeztetés, tárgyalás és háttérlobby a törvények állami elfogadtatásáért. Ebbe az igyekezetbe illeszkedik bele a tanulmányunk tárgyát képező levél is.

2. Találkozni kell az elnökkel

Egy évvel a zsinat után, 1924 nyarán már világos volt az egyházvezetésnek, hogy nem lesz könnyű feladat a törvények állami jóváhagyása. Az államhatalom csak a szóbeli tárgyalásokon fogalmazta meg a fenntartásait, írásba soha nem adta azt, hogy a törvénytárral az a baja, hogy az erősen kötődik a történelmi Magyarország református egyházához. Az egyházkerületek és egyházmegyék történelmi magyar megnevezésének megtartását sérelmezték leginkább. Pálóczi Czinke István püspök minden lehetőséget megragadott arra, hogy valahogy mégis elérje az egyházi törvények állami elfogadását.

Jó alkalom kínálkozott erre 1924 szeptemberében. Az egyházvezetők megneszelték, hogy Masaryk elnök augusztusban és szeptemberben néhány hetet a szlovákiai

⁸ A zsinattal kapcsolatos részleteket lásd: LÉVAI, Attila – SIMON Attila – SOMOGYI Alfréd – SZARKA László – TÖMÖSKÖZI Ferenc (2019): *Az első húsz év. A Szlovákiai Református Keresztény Egyház 1918–1938 között*. Komárno, Selye J. Egyetem.

Kistapolcsányban fog tölteni. Elsősorban nyaralásról, pihenésről szólt az elnöki program. Itt jegyezzük meg, hogy továbbra is élt a konvent és az elnöki iroda közötti levelezés. Az egyházvezetés például 1923-ban táviratban köszöntötte az elnököt 73. születésnapján,⁹ amire magyar nyelvű köszönőlevél¹⁰ érkezett Prágából. Majd májusban részvétet nyilvánított¹¹ az egyházvezetés Masaryk elnöknek felesége halála miatt, amit ugyancsak egy magyar nyelvű válaszlevélben¹² köszön meg a prágai elnöki iroda. A lévai zsinat is táviratban köszöntötte az elnököt,¹³ amit ő ugyancsak megköszönt. Az egyházvezetés tehát okkal feltételezhette azt, hogy Masaryk elnöknel megértésre és támogatásra találnak a reformátusok az egyházi törvények állami elfogadtatását illetően. Pálóczi Czinke István püspök megpróbálta hát elintézni, hogy a Kistapolcsányban pihenő államfő fogadja a református egyház vezetőit. A terv az volt, hogy Balogh Elemér, a Dunningnei egyházkerület, Pálóczi Czinke István, a Szlovenszkói Tiszáninneri egyházkerület és Bertók Béla, a Kárpátaljai egyházkerület püspöke teszi majd tiszteletét a Kistapolcsányban pihenő köztársasági elnöknel. Persze, az egyházban is elment a híre annak, hogy a püspökök találkozni fognak az államfővel, és több lelkész is intenzív levelezésbe kezdett, hogy a sérelmeit vagy a függőben lévő ügyeit vigyék a püspökök az elnök elé. Elsősorban az elmaradt államsegélyekről és a meg nem adott csehszlovák állampolgársági ügyekről volt szó. Ezekben a kérdésekben általában Balogh Elemér püspök személyesen is eljár, hiszen pozsonyi lelkipásztorként „csak átsétált” a Széplak utcai lelkészi hivatalból a közelben lévő minisztériumba. Balogh püspök fel is vetette Pálóczinak, hogy akár az érintett lelkészek is eljöhethetnének velük együtt Kistapolcsányba, hiszen a püspökök úgymint szeretnének

⁹ Pálóczi Czinke István az 1923. április 25-i losonci konventi ülés elnöki beszámolójában említi a táviratot. Az elnöki beszámoló szövege, kézirat. DREL 1.2. fond.

¹⁰ Az elnöki iroda 1923. március 27-i kelt, 409/23 ikt. sz. válaszlevél a születésnap köszöntésére. DREL 1.2. fond.

¹¹ Pálóczi Czinke István 1923. május 14-i, 71/1923 ikt. sz. távirata Masaryk elnöknek. DREL 1.2. fond.

¹² Az elnöki iroda 1923. június 21-én kelt, 2890/756/23 ikt. sz. válaszlevele a részvétnyilvánításra. DREL fond 1.2.

¹³ A távirat szövege: „Köztársasági Elnök Úr! A szlovenszkói és ruszinszkói ref. egyházunk zsinata mai napon tanácskozását megkezdvén, Elnök Urat, mint az állam fejét, mély tisztelettel üdvözlí, biztosítván Elnök Urat arról, hogy teljes erejével az állam és az egyház azonos erkölcsi céljának megvalósítását munkálja, s erre Elnök Úrnak jóindulatú támogatását kéri, s egyúttal Elnök Úrnak az állam és egyház javára irányuló működésére Isten áldását kívánja. Pálóczi Czinke István püspök, Lukácsi Géza főgondnok”. DREL 1.2. fond.

beszélni az elnökkel a lelkészek állampolgárságának kérdéséről.¹⁴ A találkozót szervező Pálóczi Czinke István nem fogadta kitörő örömmel püspöktársa javaslatát. A püspöki hivatalok közötti intenzív levelezésben megtaláljuk Pálóczi Czinke válaszát, miszerint az egyházi küldöttség összetételét a konvent határozta meg, és annak kibővítését „sem célszerűnek, sem szükségesnek nem látnám”.¹⁵ Jelzi továbbá püspöktársának, hogy a találkozó időpontjáról őt fogják értesíteni, és a dátumot sürgönyben fogja tudatni Balogh püspökkel.

Az elnöki találkozót Pálóczi Czinke kezdeményezte, de a tényleges szervezést már nem ő és nem a püspöki hivatal intézte. Erre egy külső segítő embert, a prágai politikai intézkedésekben jártasabb embert kértek fel. Ő volt Tomory János, az Országos Keresztényszocialista Párt¹⁶ prágai parlamenti frakciójának a titkára. Amint az egyházvezetők döntöttek a találkozóról, azonnal kérték Tomory segítségét. A püspöki titkár, a konvent utáni napon az alábbi levelet küldte a frakciótitkár úrnak:

„Az Egyetemes Konvent f. hó 26-án¹⁷ Kassán tartott rendkívüli ülésében hozott határozata folytán a szovenszkói és ruszinszkói magyar reformtus egyház püspökei: Pálóczi-Czinke István egyetemes konventi elnök vezetésével, Balogh Elemér pozsonyi és Bertók Béla munkácsi püspökök küldöttségileg tisztelegni óhajtanának a Köztársasági Elnök úrnál, miután jelenleg Slovensko területén, Kistapolcsányban tartózkodik.

Tisztelettel azíránt keresem meg Nagyságodat, Főtiszteletű Konventi Elnök úr nevében, kegyeskedjék az Elnöki Irodánál megtudni: 1./ Meddig tartózkodik az Elnök Úr Kistapolcsányban? 2./ Fogadhatná-e ott a püspöki kart? 3./ Körülbelül mikor tehetné a küldöttség tiszteletét? – Ha esetleg külön bejelentés szükséges, hová küldendő?

¹⁴ Lásd például Balogh Elemér 1924. augusztus 30-án kelt levelét Sebestyén Ferenc garamlöki lelképásztornak, amelyben konkrétan leírja, hogy a megbeszélésen téma lesz a honosság kérdése is, és ezért ő úgy gondolja, hogy a konventi tagokon kívül az érintettek is eljöhethének Kistapolcsányba. DREL 1.2. fond. És Balogh Elemér püspök 1924. augusztus 30-án kelt 364/1924 ikt. sz. levele Pálóczi Czinke István püspöknek, melyben jelzi, hogy jónak tartaná, hogy Tóth Zsigmond nagymadi lelkész is eljöhethen az elnöki audienciára. Mint írja: „a magam részéről csak az ügy javára szolgálónak, s a felelősség megosztását elősegítőnek tartom, ha lelkészársak a maguk költségére hozzánk csatlakoznak”. DREL 1.2. fond.

¹⁵ Pálóczi Czinke István 1924. szeptember 1-én kelt levele Balogh Elemérnek. DREL 1.2. fond.

¹⁶ 1920-ban alakult magyar politikai párt volt Csehszlovákiában, amelyik elsősorban a katolikusokat kívánta megszólítani. 1932-től ennek a pártnak volt az elnöke a mártírhalált halt felvidéki magyar politikus: Esterházy János.

¹⁷ 1924. augusztus 26-án volt a konvent kassai ülése.

Szíveskedjék ezekről sürgősen, amennyiben szükséges, távirati úton értesíteni”.¹⁸

Tomory segítségét nem most vette igénybe először a református egyház. Amikor a lévai törvények állami jóváhagyásáról volt szó, és az egyházvezetés a törvénytárat beterjesztette Prágába, az elnöki irodához, sokáig semmi válasz nem érkezett. Ekkor Tomory János segítségét kérték, hogy nézne már utána, mi van az egyház törvénytárával. Írásos válasz azonban nem érkezett tőle. A sürgősen tető alá hozandó elnöki találkozó kapcsán a levél után három nappal Pálóczi Czinke István püspök telefonon is megkereste Tomoryt. Így tudta meg, hogy „törvényeink Prágából »felülvizsgálat céljából« július közepén visszaküldettek Pozsonyba, a minisztériumba”.¹⁹ Balogh Elemér püspöknek címzett levelében arra kéri püspöktársát, hogy a minisztériumban személyesen sűrgesse meg a törvények átnézését és Prágába való visszaküldését. Az elnöki találkozóval kapcsolatban pedig arról tájékoztatja Baloghot, hogy „a Köztársasági Elnök úr irodájából – a Tomori²⁰ útján – azt az értesítést nyertem a tervbe vett kistapolcsányi audienciára nézve, hogy effelől az Elnök úr személyesen fog dönteni, s az értesítés egyenesen ide jön. Ha az Elnök úr hajlandó lesz Kistapolcsányban fogadni, ahol szeptember 15-ig marad, táviratilag tudatni fogom Főtiszteletűségedet a fogadás napjáról”.²¹

A levelekből és a szervezkedés, a készülődés intenzitásából jól érezhető, hogy a püspökök – főleg Pálóczi Czinke – sokat remélt ettől az elnöki találkozótól.

A szeptember 1-i utolsó levélváltás után maradt a várakozás. Az egyházvezetők tudták, hogy Masaryk elnök szeptember 15-ig lesz Kistapolcsányban, van tehát két hét arra, hogy készüljenek, megkapják az időpontot, és utazzanak. Ha a püspökök személyes hozzáállását elemezzük, akkor Bertók Béla kárpátaljai püspök volt a legkevésbé érintett ebben a kérdésben. Kárpátalja autonóm igazgatású terület volt Csehszlovákián belül, tehát az egyházi ügyeket is első fokon a kárpátaljai kormányzósággal kellett intézni. Balogh Elemér dunáninneni püspök bejáratos volt a pozsonyi minisztériumba, okkal feltételezhetjük tehát, hogy jócskán volt tapasztalata az államapparátus embereivel. Az elnöki találkozó előkészületeiben mégis

¹⁸ A Szlovenszkói Tiszáninneni Református Egyházkerület Püspöki Hivatalának 1924. augusztus 27-én kelt, 143.E.K. ikt. sz. levele Tomory János frakciótitkárnak. DREL 1.2. fond.

¹⁹ Pálóczi Czinke István püspök 1924. augusztus 30-én kelt, 144.E. ikt. sz. levele Balogh Elemér püspöknek. DREL 1.2. fond.

²⁰ A levélben így, hibás írásmóddal szerepel a név.

²¹ Pálóczi Czinke István püspök 1924. augusztus 30-én kelt, 144.E. ikt. sz. levele Balogh Elemér püspöknek. DREL 1.2. fond.

naivitásnak tűnik a részéről, hogy szorgalmazza a három püspökből álló egyházi küldöttség kibővítését azokkal a lelkészekkel, akiknek állampolgársági sérelmeik vannak. A protokoll szempontjából nem tűnik életszerűnek, hogy egy nagy létszámú egyházi küldöttséget fogadna a köztársasági elnök. Pálóczi Czinke István szlovenszkói tiszáninneni püspök magatartásában pedig erősen érezhető az, ami – minden bizonnyal miatta – az egyház álláspontja is volt, hogy a köztársasági elnöknek császári kompetenciákat tulajdonított, legalábbis egyházi ügyekben. Pálóczi Czinke²² ekkor már 69 éves volt, 46 évnyi lelkési szolgálattal a háta mögött. Tehát ő úgy szocializálódott a magyar református egyházban, hogy 40 éven át a valóban nagy dolgok Bécsben, a császári udvarban dőltek el. Ha belegondolunk, az 1855-ös születésű Pálóczi Czinke már élt a protestáns páténs kiadásakor és visszavonásakor. Gyermekeként megélte a kiegyezést és ifjú segédlelkészként a Magyarországi Református Egyház 1881-es megalakulását. Okkal feltételezhetjük, hogy ő várt legtöbbet ettől az elnöki találkozótól...

3. Az ominózus levél: az elnöki iroda válaszol

1924 szeptemberének első napjaiban a püspökök tehát „ugrásra készen” várták az elnöki iroda jelzését a találkozó időpontjáról. Ígéretük volt arra, hogy az elnök maga dönt a találkozóról, és bizkodtak az audiencia megvalósulásában.

Meg is jött a válasz, de nem az elnöki irodából, hanem a pozsonyi Teljhatalmú Minisztérium Elnökségétől. A címzett nem Pálóczi Czinke István, konventi püspök-elnök volt, hanem Balogh Elemér püspök. A szlovák nyelvű levelet teljes terjedelmében közlöm, magyar fordításban:

„Balogh Elemér református püspök úrnak Pozsonyba.

A Tomory magyar ker. szocialista klubtitkár úr által 1924. évi augusztus hó 28-án intézett telefon-kérdésre, a Czinke István, Balogh Elemér, Bertók Béla ref. püspök urak által az Elnök úrnál teendő hivatalos látogatást illetően, a Köztársasági Elnök úr irodájának kívánsága folytán közöljük Önnek, hogy az Elnök urat ez az ajánlat megörvendeztette és köszöni azt Önöknek, azonban ezt olybá veszi mintha

²² Pálóczi Czinke István életrajzát lásd: LÉVAI Attila (2019): *Mozzاناتok egy püspöki életútból: Pálóczi Czinke István*, In: *A "recepta religiók" évszázadai Erdélyben. Egyháztörténeti tanulmányok*. Kolozsvár, Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet.

a látogatást tényleg megejtették volna és nem szeretné, ha az urak még a Tapolcsányba való külön utazással terhelnék magukat.

A miniszter nevében: Dr. Halka”²³

Hogy az elmaradt audiencia híre hogyan jutott el Pálóczi Czinke püspökhöz, azt nem tudjuk. Az azonban biztos, hogy szeptember 12-i keltezéssel a minisztériumi levél fordítását megküldte mind Balogh Elemérnek, mind Bertók Bélának. S csak annyit főzött hozzá, hogy „A Teljhatalmú Minisztérium fenti leiratát tudomásulvétel céljából, fordításban mellékelten”.²⁴

4. A Találkozó elmaradásának feltételezhető okai: következtetések levonása

Ha a nem mindennapi válaszlevél mögé nézünk és keressük az okokat, akkor úgy kell feltennünk a kérdést, hogy miért nem vállalta a találkozót az elnök, illetve az elnöki iroda? Az egyházvezetők ugyanis – kezdeményezőként – nyitottak és készek voltak az audienciára. Ha az elnök személyéből indulunk ki, nem találunk nyomós okot a találkozó lemondására. Az egyházvezetők kellő tisztelettel és bizalommal voltak mindig a köztársasági elnök iránt. Bár éppen 1924 szeptemberében a pozsonyi minisztérium egyházi fegyelmi eljárást kezdeményezett a Dunáninenni püspöki hivatalnál egy konkrét esetben. A pozbai református lelkész – Bihary Kálmán – állítólag 1922-ben egy presbiteri gyűlésen megsértette az elnököt. A minisztérium szerint annak kapcsán, hogy az iskolába ki kell függeszteni az államfő képét, azt mondta a lelkész, hogy „elég sajnós, hogy erre a büdös tóra kell nézni”. Az eset azonban a tervezett találkozó után robbant ki. Kivizsgálták, és bebizonyosodott, hogy a minisztérium állítása nem megalapozott. A fegyelmi ügyből – ami megér egy külön tanulmányt – kiderül,

²³ A Teljhatalmú Minisztérium Elnökségének 1924. szeptember 10-én kelt, 9994. Ikt. sz. levele Balogh Elemér püspöknek. DREL 1.2. fond. A levél eredeti, szlovák nyelvű szövege: „Pán Elemér Balogh, ref. biskup v Bratislave. Na telefonický dotaz, učení dňa 28-ho aug. 1924 p. tajomníkom Tomorym z Maď. Kresť. soc. klubu straniva oficiálnej návštevy pána prezidenta pánmi Štefanom Czinke, Elemérom Baloghom a Vojtechom Bertókom ref. biskupmi na žiadosť kancelárie pána prezidenta Republiky Sdeľuje s Vám, že bol pán president touto nabídkou potešený a ďakuje Vám za ňu; považuje však tým návštevu za skutočne vykonanú a redád by, aby sa pánovia ešte zvlášť cestou do Topolčianok odtážovali. Za ministra: Dr. Halka”.

²⁴ Pálóczi Czinke István 1924. szeptember 12-én kelt, 155.E.K. ikt. sz levele Balogh Elemér és Bertók Béla püspököknek. DREL 1.2. fond.

hogy egy gyülekezeti tagnak a lelkész elleni bosszújáról volt szó csupán. Ha az elnöki iroda szempontjából vizsgáljuk a kérdést, az már valószínűbb, hogy az iroda nem akart egyházi ügyekkel foglalkozni, hiszen ez nem tartozott a hatáskörébe. Okkal feltételezték, hogy a püspökök egyházi sérelmeikkel érkeznének az államfőhöz, akinek mondanía, vagy legalább ígérnie kellene valamit az audiencia során. Az elnöki iroda számára tehát terhesnek tűnhetett fel a találkozó. Fontos részlet számunkra, hogy az audienciát finoman elutasító levél a teljhatalmú minisztériumból érkezett. A végrehajtó hatalom úgy gondolhatta, hogy ha az államfő bármilyen részletkérdésben is ígéretet tesz a püspököknek, az befolyásolhatja az állam és a református egyház kapcsolatát. Az egyházvezetők hivatkozhatnak rá. Említettük, hogy az egyház törvénytára éppen az állami elfogadás procedúrájában volt. Számos lelkész állampolgársága, államsegélye, a református iskolák állami előírásokhoz való igazítása folyamatban volt. Az állam tehát erős kényszerrel és nyomással bírt a református egyházra nézve. És ez a nyomásgyakorlás egyetlen célt szolgált: kikényszeríteni a 98%-ban magyar református egyház lojalitását a Csehszlovák Köztársaság iránt. És ezt a pozíciót gyengíthette volna, ha a továbbiakban az egyház vezetői egy esetleges államfői ígéretre tudnak hivatkozni. Okkal feltételezhetjük tehát, hogy a Teljhatalmú Minisztérium javasolta az elnöki irodának, hogy ne kerüljön sor a református püspökök és a köztársasági elnök találkozására. Egyébként ilyen találkozóra – hogy a három református egyházkerület püspöke tárgyalhatott volna a csehszlovák köztársasági elnökkel – Csehszlovákia 20 éves fennállása alatt (1918–1938) soha nem került sor.

Felhasznált irodalom

Monográfia

LÉVAI Attila – SIMON Attila – SOMOGYI Alfréd – SZARKA László – TÖMÖSKÖZI Ferenc (2019): *Az első húsz év. A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház 1918–1938 között*. Komárno, Selye J. Egyetem.

Tanulmány

LÉVAI Attila (2019): Mozzanatok egy püspöki életútból: Pálóczi Czinke István. In: *A „recepta religiók” évszázadai Erdélyben. Egyháztörténeti tanulmányok*. Kolozsvár, Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet.

Levéltári forrás

A Dunántúli Református Egyházkerület pápai levéltárának a Szlovákiai Református Keresztyén Egyházra vonatkozó, 1.2. fond alatt található, hivatkozott iratanyaga.